

Анекс Извјештаја УН комитету за економска, социјална и културна права (CESCR)

I - Увод

Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине током 2019. година сачинила је Извјештај о стању економских, социјалних и културних права који је упућен УН Комитету за економска, социјална и културна права¹, а који је сачињен и базиран на жалбама које су запримљене у Институцији омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине у периоду 2014-2018.године.

У односу на наведено, овом приликом Омбудсмени БиХ достављају извјештај који се односи на жалбе који су у Институцији омбудсмена запримљене 2019.-2020. године.

Током 2019. године, у оквиру Одјела за праћење остваривања економских, социјалних и културних права запримљена је 801 жалба, а током 2020. године запримљене су 622 жалбе.

II - Генерална запажања

Резимирајући жалбе из Одјела за праћење остваривања економских, социјалних и културних права произлази да су оне манифест високог степена сиромаштва великог броја становништва што је директна посљедица велике стопе незапослености, малих пензија, најниже, односно просјечне плате које су далеко испод званичне потрошачке корпе.

У области запошљавања, рада и заштите социјалних права жена, није остварен одговарајући напредак у остваривању стварне равноправности мушкараца и жена на тржишту рада. Евидентни су случајеви давања отказа трудницама, а жене које раде у “сивој економији” нису интегрисане у формално тржиште рада. Има показатеља да жене нису једнако плаћене за исти рад, а у Федерацији Босне и Херцеговине није успостављен једнак систем заштите права жена које користе породилско одсуство што се односи и на накнаде за вријеме породилског одсуства.

Највише жалби, као и у ранијим периодима, запримљено је по основу повреде права из радног односа, затим слиједи повреде права на пензију, комуналне услуге, социјалну заштиту, здравство, образовање, екологију и заштиту околиша те јавних прихода.

Највећи број издатих препорука према категоријама односио се на повреду права из радних односа, повреду права из здравственог осигурања, пензијског осигурања, екологије и заштите околиша, комуналних услуга, социјалне заштите и образовања.

Битно је истаћи да се све већи број грађана обраћа за помоћ у писању поднесака пред надлежним органима што Омбудсмени годинама указују на потребу бољег организовања бесплатне правне помоћи ради боље доступности свим грађанима на подручју Босне и Херцеговине.

¹ Дана 23.07.2019.године

- Препоруке јавним органима Ковид -19

Током трајања пандемије коронавируса КОВИД-19, Омбудсмени су у циљу заштите права и слобода рањивих категорија грађана, указали надлежним јавним органима на потребу повећаног надзора и предузимања што ефикаснијих мјера у односу на ризичне и осјетљиве скупине грађана (старија лица, лица са инвалидитетом, дјецу, самохране родитеље), лица која због хроничних обољења, аутоимуних болести и/или других здравствених тешкоћа спадају у ризичну скупину грађана.

Омбудсмени су, такођер, препоручили послодавцима да омогуће рад од куће, у свим ситуацијама у којима је то могуће за лица са инвалидитетом, родитеље дјеце и одраслих са потешкоћама у развоју, односно лица које се брину за исте, самохране родитеље. Уколико није могуће организовати рад од куће у појединим случајевима, препоручено је да се омогуће најпримјеренији услови који ће осигурати заштиту здравља и превенцију.

Јавни органи су упознати са ставом Специјалне извјеститељице Уједињених народа за права лица са инвалидитетом, да: *“Ограничавање контаката с блиским особама оставља особе с инвалидитетом у потпуности незаштићене од било којег облика насиља или занемаривања у институцијама”*.

Стара и изнемогла лица, лица са инвалидитетом, често не могу самостално функционисати и приморани су користити различите облике подршке, као што је достава хране, лијекова, различити облици асистенције, те је исказан став да је неопходно размотрити могућност и уложити додатне напоре да се свим наведеним категоријама омогући наставак пружања услуга. Лицима које пружају помоћ и подршку потребно је осигурати заштитну опрему.

III - Позитивни аспекти

- Закон о родитељима његователјима ФБиХ

Заступнички дом Парламента Федерације Босне и Херцеговине усвојио је дана 27.07.2021. године Закон о родитељима његователјима ФБиХ.

Циљ закона је да се једном од родитеља лица с инвалидитетом призна право на статус “родитеља његователја” те да му се омогући мјесечна накнада уз припадајуће доприносе за пензијско-инвалидско, здравствено осигурање и осигурање за вријеме незапослености. Наиме, дјеца и лица с инвалидитетом у развоју једна су од најосјетљивијих категорија становништва, те су њихове породице изложене бројним потребама и подложне разним ризицима. Законом је системски и на свеобухватан начин ријешена проблематика када су у питању породице које имају дијете с инвалидитетом, те подржани родитељи којима је системски ријешен њихов статус.

- Право ванбрачних партнера на породичну пензију – Одлука Уставног суда Босне и Херцеговине

Омбудсмени указују на континуирано постојање проблема неједнаког третмана брачних и ванбрачних партнера по питању остваривања права на пензију у складу с одредбама Закона о пензијском и инвалидском осигурању Федерације БиХ и Закона о пензијском и инвалидском осигурању Републике Српске, успркос чињеници да према одредбама породичних закона и

закона о наслеђивању Федерације БиХ и Републике Српске, брачни и ванбрачни партнери имају једнака права.

Наиме, Институција омбудсмена је у 2015. години упутила иницијативу² Парламенту Федерације БиХ, Федералном министарству рада и социјалне политике, Федералном заводу за пензијско и инвалидско осигурање за допуну члана 60. Закона о пензијском и инвалидском осигурању Федерације Босне и Херцеговине³. Институција омбудсмена је, такођер, дана 26.12.2016. године упутила иницијативу⁴ Народној скупштини Републике Српске и Министарству рада и борачко-инвалидске заштите Републике Српске да усклади Закон о пензијском и инвалидском осигурању с Породичним законом Републике Српске тако да се у члану 70. тачка а) Закона о пензијском и инвалидском осигурању иза ријечи „брачни супружник“ дода „и ванбрачни супружник“ те да се у тачки б) ријечи „или ванбрачни супружник“ бришу.

Омбудсмени су у годишњим извјештајима о резултатима активности Институције омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине за 2015, 2016, 2018. и 2019. годину указивали на наведени проблем неједнаког третмана брачних и ванбрачних партнера, међутим, унаточ свим до сада предузетим активностима Омбудсмена, ентитетски закони о пензијском и инвалидском осигурању ванбрачним партнерима не обезбјеђују право на остваривање права на породичну пензију иза ванбрачног друга нити је та могућност предвиђена ступањем на снагу новог Закона о пензијском и инвалидском осигурању Федерације Босне и Херцеговине. Такођер је битно поменути да је у међувремену Уставни суд Босне и Херцеговине у предмету АП-4077/16, на сједници одржаној 11. октобра 2018. године донио одлуку о допустивости и меритуму, у којој је закључио да су редовни суд и органи управе примјеном Закона о пензијском и инвалидском осигурању из 1998. године, без уважавања одређења из Породичног закона Федерације Босне и Херцеговине из 2005. године о досљедном изједначавању ванбрачне заједнице, која у конкретном случају траје 17 година, с брачном заједницом у свим правима и обавезама, укључујући и имовинска права, и одбијањем апелантичног захтјева да јој, као члану породице умрлог носиоца осигураника, призна право на породичну пензију, прекршили забрану дискриминације из члана ИИ/4. Устава Босне и Херцеговине и члана 14. Европске конвенције у вези с правом на имовину из члана ИИ/3.к) Устава Босне и Херцеговине и члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију.

- Приступ суду – Пресуда Уставног суда ФБиХ

Пресудом Уставног суда Федерације Босне и Херцеговине, која је објављена дана 03.04.2020. године утврђено је да члан 9. Закона о измјенама и допунама Закона о раду није у сагласности с Уставом ФБиХ. Наведеним чланом регулисана је обавеза радника да од послодавца захтијева остваривање права које сматра да му је повријеђено и тек уколико послодавац не би удовољио захтјеву радника и не би био постинут договор о мирном рјешавању спора, радник би тада имао право да поднесе тужбу надлежном суду. Изузетак од наведене обавезе представља случај отказа уговора о раду, када обраћање радника суду није увјетовано претходним обраћањем послодавцу. Суд је оцијенио да спорни члан ограничава право на приступ суду, што није у складу с правом на правично суђење из члана 6. Европске конвенције за заштиту

² П-134/15 до 29.06.2015.године

³ “Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, бр. 29/98, 49/00, 32/01, 29/03, 73/05, 59/06 и 4/09

⁴ Ж-БЛ-04-761/16

људских права и основних слобода. Објавом пресуде, члан 9. Закона о измјенама и допунама Закона о раду неће се примјењивати, те је дискреционо право радника да се прије обраћања суду, обрати послодавцу са захтјевом за остваривање права.

- Уредба о поступку пријема у радни однос у јавном сектору у БиХ

Омбудсмени желе похвалити доношење Уредбе о поступку пријема у радни однос у јавном сектору у Федерацији Босне и Херцеговине (172. сједница Владе Босне и Херцеговине, објављена у “Службеним новинама ФБиХ” број 13/19). Чланом 12. поменуте Уредбе послодавцу се намеће обавеза пријема у радни однос најуспјешнијег кандидата са листе успјешних кандидата по расписаном јавном огласу.

IV - Главне забринутости

Сиромаштво, незапосленост, мале пензије и мали износи социјалне помоћи те мале плате које су испод званичне потрошачке корпе, разлогом су, да је положај грађана, а посебно рањивих категорија (старих лица, дјеце, лица с инвалидитетом...) све тежи. Све више грађана, а посебно старих лица, принуђено је да центрима за социјални рад поднесе захтјеве за социјалну или једнократну новчану помоћ, а како би набавили огријев, платити лијекове и слично. Мале пензије (често у износу од нешто више од 200,00 КМ) и мали износи социјалне помоћи (100,00 КМ, понекад и мање) често нису довољни за лијекове, а камоли за задовољене других животних потреба.

Положај старих особа посебно је сложен у руралним срединама, у којима често нема чланова породице или других лица да им пруже помоћ, а центри за социјални рад, болнице и друге службе су удаљени. Жене у руралним срединама су у врло тешкој ситуацији, а њихова финансијска сигурност најчешће искључиво овиси о мушкарцу у породици.

Многима није извршена реконструкција стамбених објеката девастираних у рату. Такођер, велики број грађана нема адекватан стамбени смјештај па користи станове у власништву града или општина, док другим грађанима по поднесеним захтјевима није додијељен смјештај, уз најчешће образложење да општине немају довољно станова за ту намјену.

- Улога инспекцијских органа у заштити људских права

Владавина права подразумијева, прије свега, осигурање примјене закона и поштивање људских права. С циљем имплементације ових принципа, државе успостављају различите механизме, а инспекцијски надзор представља један од кључних механизма. У вези са напријед наведеним, у новембру 2020. године Институција омбудсмена је издала *Специјални извјештај о улози инспекцијских органа у заштити људских права у Босни и Херцеговини*, те је у истој години издат *Специјални извјештај о положају жртава насиља у породици у Кантону 10*.

Кроз инспекцијски надзор органи власти надзиру провођење прописа, отклањају евентуална кршења истих и санкционишу одговорна лица. Без инспекцијског надзора, као посебног механизма управног надзора, немогуће је говорити о доброј управи, владавини права и заштити права појединца. Стога је од изузетне важности да управо поступање инспекцијских органа буде ефикасно, благовремено и сагласно с позитивним законским прописима.

Све инспекцијске активности предузимају се од стране јавне управе или су под њеном надлежношћу, што значи да подлијежу принципима доброг управљања. У том погледу, од инспекцијског надзора се захтијева да буде успостављен на сљедећим вриједностима: транспарентност, професионалност, одговорност, али и кохерентност, пропорционалност, отвореност, партиципативни приступ и технике испитивања.

У Босни и Херцеговини, на свим нивоима власти, успостављен је инспекцијски надзор.

Међутим, анализирајући законодавни оквир на свим нивоима власти, као и тренутно стање (а на основу података прибављених од инспекцијских органа свих нивоа током израде овог извјештаја), тешко да се може говорити о потпуно успостављеном и хармоничном инспекцијском систему, с обзиром на то да инспекцијски систем претпоставља континуиран развој инспекцијске службе, правилно одређивање приоритета, планирање активности, праћење, управљање, примјену принципа доброг управљања и друго.

Инспекцијски органи у Босни и Херцеговини су успостављени као самосталне организационе јединице у систему организације државне управе, са властитим прорачуном (Инспекторат Републике Српске или Федерална управа за инспекцијске послове) или су инкорпорисани у оквиру органа управе који је надлежан за тематску област која је предмет инспекцијског надзора. Овај други модел отвара питање независности инспекцијског надзора, посебно у случају ако се кршење права дешава од стране органа управе унутар којег инспекцијски орган дјелује. У односу на овај модел, функционални начин организовања инспекцијских служби представља адекватан, рационалан и ефикасан начин организовања инспекцијског надзора, јер инспектори као лица са посебним овлашћењима, које непосредно врше инспекцијски надзор обављају своје послове у оквиру једног органа управе. Оба напријед наведена модела функционисања инспекцијских органа су евидентна и на кантоналном нивоу власти. Наиме, Унско-сански, Босанско-подрињски, Посавски, Зеничко-добојски, Сарајевски, Тузлански, Западно-херцеговачки и Кантон 10 имају успостављене кантоналне управе за инспекцијске послове, док у Херцеговачко-неретванском и Средњобосанском кантону нису формиране управе, него инспекције организацијски функционишу унутар кантоналних министарстава.

Кључни инструмент владавине права, уз уставе јесте законодавство, а прије свега то су они закони чија је практична примјена у специфичним ситуацијама подробније одређена секундарним законодавством, односно подзаконским актима као што су уредбе, правилници, упутства и др. Инспекцијски органи су у својим изјашњењима указали на низ недостатака везаних за законодавство, од његове нехармонизованости, до тога да поједина правна правила потичу из неког другог раздобља, нпр. Закон о заштити на раду (Службени лист СРБиХ", број 22/90) који се примјењује у Федерацији Босне и Херцеговине, којим су, између осталог, прописане казне у динарима, другог политичког окружења, или из времена у којима су вриједиле друге норме и вриједности, због чега представљају "мртво слово на папиру".

Провођење "мртвих правила" може нашкодити вјеродостојности инспекцијске службе и представља погрешно кориштење већ оскудних људских потенцијала због чега је потребно предузети мјере у циљу елиминисања ових пракси. Према изнесеним ставовима инспекцијских органа, поједине области обухваћене инспекцијским надзором нису покривене материјалним прописима, посебно подзаконском регулативом; прописи су "лоши", међусобно неусклађени, посебно између различитих нивоа власти; одредбе у многим прописима нису прецизне и јасне што оставља простор за различито тумачење од стране инспектора, односно даје им велико дискреционо право што даље резултира различитом праксом. Све наведено за последицу може да има неједнако поступање које је препрека успостави владавине права, а и отежано је праћење примјене прописа и извјештавање доносиоца политика и закона како би могли

предузети мјере на унапређењу законодавства, а у интересу грађана. Када се говори о законодавству везано за функционисање инспекције, онда је потребно направити динстинкцију у односу на законодавство које уређује функционисање инспекције, односно поступање, гдје се, прије свега, мисли на законе о инспекцији, законе о управном поступку, законе о прекршајима и др., те законе у одређеним тематским областима (туризам, образовање, социјална заштита, комуналне услуге итд.) којим се утврђује надлежност за поступање инспекције. У обје групације закона постоје недоречености, а посебно је забрињавајућа неусклађеност закона о инспекцији и закона о управи, јер се ради о законима који уређују процедуре.

Процедурални пропусти су често основа за укидање рјешења и других мјера донесених од стране инспекцијских органа у судским поступцима, што озбиљно нарушава владавину права. Питање законодавства везано за инспекцијски надзор је толико комплексно и озбиљно да захтијева да буде предметом засебне анализе која треба да помогне доносиоцима политика и закона да подузме мјере у циљу унапрјеђења стања у овом сегменту.

Са аспекта поступања инспекцијских органа, значајно је питање односа према подносиоцима пријаве, односно лицима која су тражила инспекцијски надзор. У Институцији се значајан број предмета односи на ово питање, гдје грађани наводе да нису обавијештени о резултатима инспекцијског надзора по поднесеној пријави, односно да им није омогућено да добију записник и да користе правни лијек уколико су незадовољни поступањем инспекцијског органа. Током истраживања инспекцијски органи су указали да лице, које поднесе захтјев да се обави инспекцијски надзор, није странка у поступку (није субјект надзора у поступку инспекцијског надзора, који ће инспектор покренути по службеној дужности), те из тог разлога не добија записник о обављеном надзору, него информацију у форми обавјештења да је надзор који је иницирао обављен.

Сврха Извјешћа јесте да послужи као информативни инструмент доносиоцима политика и закона приликом креирања мјера чији циљ је унапрјеђење функционисања инспекцијског надзора као елемента владавине права, те тиме обезбједе и ефикаснију заштиту права грађана. У том смислу, надлежним органима је упућен сет одговарајућих препорука.

- Спорост судских поступака и извршење правоснажних судских одлука над средствима буџета

Честе су жалбе грађана на дужину трајања поступка пред надлежним судовима у Босни и Херцеговини. Радни спорови који су дефинисани као спорови хитне природе, а због преоптерећености бројем предмета, у првом и другом степену воде се дуги низ година. На примјер, евидентиран је случај гдје су одржана четири припремна рочишта и дванаест главних расправа. Омбудсмени су реаговали слањем препорука јер је сваком грађанину загарантовано право на суђење у разумном року.

Посебан проблем за грађане приликом вођења судских поступака, тако и радних спорова, представља извршење правоснажних судских одлука над средствима буџета. Наиме, ту се ради о ситуацијама када је извршеник општина, кантон или ентитет, у којим случајевима је извршење могуће провести само над средствима која су предвиђена за ту намјену, а у оној висини која је буџетом одређеног јавног органа предвиђена у ту сврху, за конкретну буџетску годину и у складу с утврђеним редослиједом наплате. Омбудсмени су тражили од одговорних органа да доставе потребне информације које се односе на износ средстава обезбјеђених за

извршење правоснажних судских одлука, да ли постоји план исплата, те редно мјесто на којем се налази жалитељ.

Омбудсмени траже већу транспарентност ових података како би грађани имали цјеловите информације о реализацији судских одлука. Када је у питању реализација правоснажних судских одлука на терет буџета, посебно општина, потребно је пуно веће издвајање од тренутног, зависно од броја извршеника који чекају исплату.

V - Анализа жалби и стања економских, социјалних и културних права

Радни односи

Током 2019. године, из области радних односа регистрована је 281 жалба, а издата је 51 препорука. У 2020. години регистровано је 211 жалби, а издато је 25 препорука.

Запримљене жалбе се односе на повреде конкурсних процедура приликом запошљавања, непризнавање стечене стручне спреме радницима од стране њихових послодаваца, а која се односи на могућност за све да напредују у оквиру радног односа код свог послодавца, водећи рачуна о навршеним годинама службе и о личним способностима радника, незаконитости у вези с отказивањем уговора о раду, откази због престанка рада предузећа усљед пандемије КОВИД-19, проблем приликом остваривања права на отпремнину, неуплаћивање доприноса за пензијско и инвалидско осигурање, неисплаћивање плата радницима од стране послодавца и ускраћивање права на накнаду због незапослености.

Посебан изазов за људска права представља пандемија КОВИДА-19 која је имала негативне посљедице на стање људских права грађана Босне и Херцеговине на свим пољима. Иако је глобална пандемија коронавирусом КОВИД-19 захватила цијели свијет и првенствено је здравствени проблем, у исто вријеме има огроман утицај на економску сферу, тржиште рада и капитала и у великој мјери се одразила на квалитет живота грађана Босне и Херцеговине.

Како се надлежност Омбудсмена односи на органе власти у Босни и Херцеговини⁵, а не приватна предузећа, Институција омбудсмена нема података о броју жалби које се односе на прекид радних односа усљед пандемије. Међутим, током раздобља у којем је дошло до смањења и обуставе рада угоститељских, услужних и туристичких објеката који су били највише погођени мјерама које су предузимане с циљем заштите од ширења вируса, примјетан је већи број телефонских обраћања грађана који су остали без посла. Такођер, у вези с наведеним као проблем који је настао може се истаћи и дужина чекања на остваривање припадајућих накнада за случај незапослености, а ради повећаног прилива захтјева према надлежним заводима за незапослене.

Постојеће радно законодавство у Босни и Херцеговини не предвиђа законска рјешења која би се примјењивала у вријеме кризних ситуација, као што су ванредна стања и стања природне несреће, а што је узроковала пандемија КОВИД-19. Управо из тих разлога, Влада Федерације Босне и Херцеговине и Влада Републике Српске, након проглашења стања природне несреће, односно ванредног стања, донијеле су низ мјера и препорука како би осигурале провођење наредби надлежних кризних штабова цивилне заштите с циљем спречавања ширења болести уз истовремене препоруке за послодавце и раднике. Ради забране обављања рада и смањеног обима посла, послодавци су организовали рад изван пословних просторија (рад од куће),

⁵ Члан 1. Закона о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине

кориштење годишњих одмора и/или одсуства, те је у неким случајевима дошло до престанка уговора о раду. У Федерацији Босне и Херцеговине донесен је Закон о ублажавању негативних економских посљедица⁶. Мјере за ублажавање штетних посљедица пандемије коронавируса на привреду Републике Српске донесене су у форми неколико уредби⁷. У Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине донесен је Закон о ублажавању негативних економских посљедица изазваних стањем природне несреће због КОВИД-19⁸. До које мјере су наведени закони и уредбе одговорили потребама послодаваца, односно компанија и привредника, те у којој мјери су надлежне институције одговориле захтјеву да се сачувају радна мјеста и привреда, остаје да се види.

Дана 28. јула 2020. године, Представнички дом Парламента ФБиХ усвојио је Нацрт измјена и допуна Закона о раду. Влада Федерације Босне и Херцеговине задужена је да у року од 60 дана организује јавну расправу како би се изradio Приједлог измјена и допуна Закона о раду. Закон је првобитно био предложен по хитној процедури што заступници нису подржали па је враћен у редовну процедуру. Током расправе већина заступника сматрала је да предложене измјене Закона о раду нарушавају положај радника.

Представнички дом Парламента Федерације Босне и Херцеговине на својој 5. редовној сједници одржаној 24. септембра 2020. године усвојио је Приједлог закона о заштити на раду у ФБиХ, а што је потврдио Дом народа на својој 7. сједници одржаној 01.10.2020. године.

Пензије

Током 2019. године запримљено је 217 жалби те издато 11 препорука. Током 2020. године запримљена је 131 жалба те издато 5 препорука.

Жалбе се најчешће односе на спорост првостепених и другостепених органа у поступцима остваривања права на пензију, како у случајевима када је жалитељ радни стаж остварио у Босни и Херцеговини, тако и у случајевима када је исти остварен у другим државама, конкретније поступци у вези признавања сразмјерног дијела пензије, а који пада на терет различитих носилаца осигурања, а у складу са споразумима о социјалном осигурању које је Босна и Херцеговина потписала са другим државама.

Слично као и код остваривања неких других права, и у овом сегменту пандемија КОВИД-19 донијела је неке потешкоће, односно забринутости пензионерима у остваривању њихових права, а које су се односиле на “подизање чекова” у вријеме КОВИД-19. Наиме, пензионери имају обавезу подигнути чекове у банци у року од 90 дана, уколико пензију примају путем текућег рачуна.

Омбудсмени су утврдили да је Федерални завод за пензијско и инвалидско осигурање, предузео мјере у циљу смањења гужви у банкама као значајног ризика ширења заразе, те да је по проглашењу стања несреће узроковане појавом коронавируса на подручју Федерације, у циљу спрјечавања ширења вируса и заштите здравља пензионера, исплата пензија прилагођена новонасталој ситуацији. Издато је Саопштење за јавност према којем корисници пензије до 31.05.2020. године нису у обавези вршити подизање пензионих чекова у банкама, а

⁶ „Службене новине ФБиХ“ број 28/20

⁷ <https://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/Pages/default.aspx>

⁸ “Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ”, бр. 17/20, 40/20 и 13/21

корисницима који у том раздобљу нису подигли чекове није обустављена исплата пензија. Наведени рок је најприје продужен до 31.07.2020. године, потом и до 31.12.2020. године. Омбудсмени истичу да генерално имају јако добру сарадњу с ентитетским заводима за пензијско и инвалидско осигурање, везано за захтјеве за породичну пензију, који на тражење Омбудсмена, или упућене препоруке у већини случајева промптно дјелују – отклоне уочена кршења људских права, како на обострано задовољство, тако и на задовољство корисника наших услуга, што је посебно значајно имајући у виду чињеницу да се ради о остваривању права нужних за егзистенцију једне популације грађана Босне и Херцеговине.

Здравствена заштита

Право на здравствену заштиту утврђено је Европском социјалном повељом. У Босни и Херцеговини питање здравствене заштите уређују закони на нивоу ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, а кантони имају улогу имплементатора утврђених политика и закона. У 2019. години, Одјел је регистровао 74 предмета из области здравствене заштите, а у 19 предмета издате су препоруке. У 2020. години, Одјел је регистровао 68 предмета, а у једном предмету је издата препорука.

Подношене жалбе односе се на немогућности рефундације трошкова који падају на терет фондова здравственог осигурања, немогућност остваривања здравствене заштите због недоступности лијекова одређеним категоријама болесника према њиховим стварним потребама, а што је резултирало отварањем одређеног броја предмета *ex officio* који се односе на ову проблематику⁹. Истовремено, проблем представљају и лијекови који нису регистровани, нити доступни у Босни и Херцеговини.

Важно је истаћи да су Омбудсмени за људска права Босне и Херцеговине дана 15.08.2019. године, Народној скупштини Републике Српске упутили иницијативу за измјену и допуну Закона о здравственом осигурању¹⁰ у дијелу који се тиче статуса обавезно осигураних лица. Проводећи поступак истраживања, Омбудсмени Босне и Херцеговине препознали су проблем који се односи на стјецање статуса осигураног лица према Закону о здравственом осигурању, а ради остваривања права на здравствену заштиту за категорију старих лица преко 65 година живота. Ради се о лицима преко 65. година живота, који нису корисници пензије а посједују одређену „земљу“ због које се упућују да се осигурају као пољопривредници. Због старости и радне неспособности ова категорија лица није у стању обављати пољопривредну дјелатност, нити се може осигурати на тај начин а не може се осигурати ни у категорији социјални случај, нити преко другог лица нпр. члана породице, опет због посједовања одређене „земље“. У 2019. години, Народна скупштина Републике Српске донијела је Закон о измјенама и допунама Закона о здравственом осигурању Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, број 94/19, од дана 11.11.2019.) у коме је додан члан 10а, гдје су под тачком 3. као осигураници предвиђена лица сва старија од 65 година, чиме је упућена иницијатива усвојена.

Пружање здравствених услуга и здравствене заштите у Босни и Херцеговини за вријеме пандемије КОВИД-19 представљало је посебан изазов. Поред чињенице да надлежни органи издају мјере и препоруке с циљем спречавања ширења вируса, квалитет здравствене заштите

⁹ Ж-СА-04-327/19

¹⁰ Службени гласник Републике Српске, бр. 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09 и 106/09

као и доступност услугама су отежани и условљени мјерама које проводе надлежне здравствене установе.

Неовисно од пандемије КОВИД-19, Институција омбудсмена је разматрала жалбе у вези с доступношћу здравствене заштите, проблема у вези с рефундацијом трошкова лијечења у иностранству и других права из области здравственог осигурања. Посебно за вријеме марта и априла 2020. године када су биле опште мјере забране, грађани су тражили помоћ ради адекватног лијечења.

Социјална заштита

Стање велике незапослености, ниске пензије, указују да све већи број становништва има потребу за одређеним облицима социјалне заштите, што намеће обавезу држави да се ова врста права мора ставити у већи фокус интересовања.

Током 2019. године, Одјел је регистровао 82 жалбе, а издате су четири препоруке. Жалбе се односе на нерјешавање захтјева за једнократну новчану помоћ, за потребе стамбеног збрињавања, на проблеме око признавања права на туђу његу, помоћ и слично.

Број изјављених жалби из ове области свакако не осликава право стање ствари које је много теже. Социјална помоћ је симболична и не може осигурати основне животне потребе корисника. У својим извјештајима, Омбудсмени посебну пажњу посвећују области социјалне заштите. Имајући у виду специфичности ове проблематике, током 2019. године, приступило се раду на Специјалном извјештају о стању и проблемима с којима се у свом раду сусрећу центри/службе за социјални рад у Босни и Херцеговини

Стање у области социјалне заштите било је изузетно тешко у 2020. години имајући у виду чињеницу да је, услед пандемије КОВИД-19, дошло до отпуштања значајног броја радника у приватном сектору, престанка рада мањих предузећа, ограничавања рада објеката који се баве услужним дјелатностима што има за циљ има спрјечавање и ограничавање ширења заразе, ипак има велик утјецај на економски просперитет грађана и доводи их до стања социјалне потребе.

Имајући у виду све напријед изнесено није изненађујуће да су и у овој години Омбудсмени за људска права запримили 68 предмета који су се односили на остваривање права на социјалну заштиту.

Омбудсменима се грађани обраћају телефонским путем, е-маиловима, са захтјевима за помоћ у унапређењу њиховог економског и социјалног статуса, рјешавању проблема незапослености, недостатка финансијских средстава, а што је последица лоше економске ситуације у држави. Чињеница је да Омбудсмени, нажалост, немају адекватне механизме да овим грађанима изађу у сусрет, имајући у виду овлаштења дата у Закону о омбудсмену за људска права Босне и Херцеговине те не могу пружати помоћ приликом тражења запослења или давати одређена финансијска средства, али грађане упућују на установе социјалне заштите и кроз комуникацију с надлежним установама и органима покушавају изнаћи рјешење проблема.

Образовање

Право на образовање је од изузетне важности за остваривање свих других права и слобода свих лица и има велику улогу у очувању културног и националног идентитета.

У току 2019. године запримљене су 33 жалбе и издате 3 препоруке. Током 2020. године запримљено је 36 жалби те издато 8 препорука.

Жалбе се односе на недоношење рјешења од стране министарстава надлежних за област образовања, немогућност похађања школе у којој је школовање започето током школске године, на лоше материјалне услове, односно неадекватан простор за одвијање наставе. Неке жалбе су се односиле на поступак провођења конкурсних процедура на високошколским установама, акредитацију високошколских установа, еквиваленцију диплома и непризнавање одговарајућих звања у наставно-зnanственим областима у оквиру високог образовања. Надаље, евидентирани су жалбе које су се односиле на понашање појединих наставника основне школе, а које понашање није било професионално и одгојно, нити усмјерено на најбољи интерес дјетета. Затим, жалба која се односи на основно образовање одраслих лица на подручју Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, те жалба којом се указује да надлежни орган у Федерацији БиХ не жели признати диплому стечену у другом ентитету у циљу полагања стручног испита.

Након интервенције Омбудсмена отклоњене су повреде права подносилаца жалби.

Комуналне услуге

Жалбе се односе на захтјеве за прикључење на водоводну мрежу, неблаговремено пружање комуналних услуга од стране предузећа и игнорисање захтјева грађана. Током 2019. године запримљене су 92 жалбе, а током 2020. године запримљене су 103 жалбе.

Омбудсмени напомињу да људско право на воду још није довољно препознато као самостално људско право, већ људско право које је “подређено” другим грађанским, политичким, господарским, социјалним и другим правима – односно право које је неопходно за остварење других људских права.

Тако је група мјештана у насељу Домановићи поднијела жалбу јер већ дуго низ година чекају на прикључак воде у овом насељу уз коју и прилажу уговоре о прикључењу на водоводну мрежу као и обрачун радног налога од Јавног комуналног предузећа Чапљина. Омбудсмени су издали одговарајућу препоруку.

Екологија и заштита околиша

Током 2019. године у вези екологије и заштите околиша, у Институцији омбудсмена запримљено је 20 жалби, а издато је 6 препорука. Омбудсмени су током 2020. године запримили 15 жалби које су се односиле на област екологије, односно заштите околиша, а издата је једна препорука.

И поред доношења великог броја закона у Босни и Херцеговини није јасно дефинисана политика дјеловања на овом подручју, што отвара питања испуњавања преузетих обавеза на међународном плану.

Поред рада на предметима, Омбудсмени су у својству организатора и/или учесника дали допринос у раду конференција о животној средини, од којих се посебно издвајају:

- Регионални састанак – конференција под називом: „Заштита животне средине – Улога Омбудсмана“, у организацији Институције омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине, Бања Лука, 27-28. фебруар 2019. године;

- 4. Међународна конференција: „Okolje in človekove pravice. Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah“, Љубљана, 15. септембар 2017. године.